

Bölöni Domokos

Szélrózsa kankalin (IV.)

Mondatok az életemről

9. BARANGOLÁS EGY JÓBARÁTTAL

Gyermekkorra Parajdjáról gazdagon feltarisznyálva indult a tudásszerzés rögs útjára Barabás László. Már egyetemista korától érdekelték a népszokások. 1982 óta gyűjti és dokumentálja a szokásokat. Fotósokkal, filmesekkel szövetkezve rögzíti az erdélyi magyarság gazdag, színes hagyományait. 1998-ban jelent meg első gyűjteménye Sóvidéki népszokások címmel, ezt követte az Aranycsitkók, maszkurák, királynők című kötet 2000-ben, majd 2009-ben a „nagy könyv”: Akiket fog a figura. Barabás László a nyelvjárás, a helyi identitástudat, a csűrök, a házak típusa, a székelly kapuk és a székelly harisnya elterjedése alapján megállapította, hogy létezik egy közép-erdélyi régió, amely átmenetet képez a felső-székellység és a mezőségi magyarság kultúrája között, ennek két övezete van: a mezőségi és a székelly régió — így tehát a Mezősámsondtól Korondig, a Magyarótól Nagykezdig terjedő széles területen vizsgálódott. Összesen 126 településen gyűjtött, és 915 népszokás hiteles leírását végezte el. Könyvét a dokumentumfilmekkel együtt „barzaviszi” a gyűjtés színbelyeire, és fel, illetve bemutatja az embereknek. Stílusosan — farsang idején. Afféle csendes diadalmenet ez, Marosvásárhelytől Kibédig, Mezőpanittól Nyárádszeredáig, Mezőbándtól Parajdig, Alsósófalváig. Egyéb „állomásai”: Szentháromság, Beresztelke, Mezősámsond, Szabéd és Nyárádszereda.

Púposnap emléke Beresztelkén

Beresztelke kisközség Maros-Torda vármegye régeni alsó járásában, (1891) 1024 magyar és oláh lakossal; báró Bánffy Zoltán kastélyával. (Pallas Nagylexikon) Beresztelke (románul Breaza, németül Bretzdorf, korábban Breit) község Romániában, Maros megyében. Községközpont, Kisfülpös és Magyarfülpös tartozik hozzá. 1319-ben Berycteluke néven említik. Határának délkeleti részén egykor egy Bentelke nevű falu létezett. Beresztelkének már 1332-ben volt temploma. Mai református temploma a 15. században épült, tornya 1895-ből való. 1910-ben 1178, többségben magyar lakosa volt, jelentős román kisebbséggel. A trianoni békeszerződésig Maros—Torda vármegye régeni alsó járásához tartozott. 1992-ben 1148 lakosából 635 magyar, 418 román, 8 cigány, 8 német volt.

Éltető hagyomány. A faluban élő legidősebb emberek, az egykori résztvevők úgy emlékeztek, hogy a farsángolás egy régi örökös hagyomány, amely nagyapáik idejében is megvolt. Gyermekkoruk nevezetes emléke, mert akkor még nagyobb, még cifrábban tartották, mint napjainkban. Barabás László mintegy félszáz hallgató előtt idézi beresztelki gyűjtőmunkájának tapasztalatait. Az idős adatközlők itt is hiányoznak, a hetvenes-nyolcvanas éveikben járók nem jöhettek el, néhá-

---

---

nyan betegek. Sorolják, ki halt meg azóta. A könyv (Akiket fog a figura) az 576. oldaltól a 611-igyl bezárólag taglalja a púposnap farsangolást Beresztelkén. Barabás László adatközlői — Hegyi Zoltán (1920), Csuka Rezső (1925), Müller Sándor (1926), Brassai Ferenc (1927), Brassai Tibor (1927), Farkas Ferenc (1932), Bálint Mihály (1947), Bakos Erzsébet (1966), Torkos Sándor (1968), Demeter Aranka (1965) — közül csak a fiatalabb évjáratúakból találni egyet-kettőt, egyébként nagyszülők, szülők, gyermekek templomozás utáni másod-gyülekezete issza a tanár úr szavait. Nézzünk néhány részletet a kötetből.

Mik régen valának. A lovas, szekeres és gyalogos felvonulás rendszerint a felszegből, a református templom környékéről indult. A szereplők otthon felöltöztek, elkészültek és egy kijelölt háznál gyülekeztek. Kora délután kezdődött és estéig bejárták a Nagy utcát és a mellékutcákat, a magyar falurészt. Folytatólagosan végigmentek a főúton a malomig, és befordultak az Alszegbe (Oláhszerbe) is, ahol inkább román családok laktak. A visszaemlékezések szerint mindenütt jól fogadták őket, az egész falu az utcán vót. Gyakori volt a bubás szekér. Többen úgy emlékeznek, hogy a babás szekér a Maros menti Sárpatokról került Beresztelkére a második világháború előtt, ők szokták ezt hordozni, s egy Buksa nevű kovácmester készítette először Beresztelkén. Mások viszont már a 30-as években, gyermekkorukban is látták Beresztelkén. A ló vontatta szekér vagy taliga után egy rönköt kötöttek, s arra egy kereket szereltek úgy, hogy a széle érje a földet. A fiú lába közé faloszként egy murkot kötöttek. Menet közben a bábuk a kerékekkel együtt forogtak. Néha két kereket is szereltek a rönkre, akkor négy bábú forgott, két pár ölelkezett. A házakhoz és a fonókba jártak rendszeren felöltözve menyasszonynak és vőlegénynek. Sok maszkara kísérte őket. A menyasszony és a vőlegény szép farsángok voltak, szépen felöltözve, nem csak úgy, egyszerűen, hogy menyek bé farsángolni. Férfiak vagy nők szép ruhában, bricses nadrágban, csizmában. Álarcot tettek. A fiúk felöltöztek leánynak, a lányok legénynek. Csak arról tudták meg, hogy férfi vagy nő, hogyha megtapogatta valaki, különben nem tudták. Végigjárták a fonókat, táncoltak egymással, és megtáncoltatták a házbelieket is. (Csuka Rezső, sz. 1935., gyűjtés ideje: 1993.) Beresztelkén valódi medvebőrbe bújt a játékos. Itt örültek a medvefarsángnak, az asszonyok bújtak a medve alá. Azt tartották: Ha bejön a medve a fonóba, meglesz a szaporulat a faluban. A medve érkezését nagy dobogás, zörgetés előzte meg. A fonóba hozott gyermekek az asztal alá bújtak, az asszonyok közül néhányan a székek mögé húzódtak. A medvét a gazdája kötéllel vezette a fonóba, botjával finoman ütögette, biztatta. A medve nagyokat lépve és ugrándozva először a gyermekeket ijesztgette, majd figyelme az asszonyok felé fordult. Az asszonyok húzódoztak, de hagyták magukat. Az egyik asszony elkiáltotta magát: „Jó, hogy jött a medve. Ha nem jön a medve a fonóba, nem lesz szaporulat a faluba.” A medve eddig két lábon járt. Most négykézlábra ereszkedett úgy, hogy a hasa alatt bőven legyen hely.

— Menjetek, na! — szólta az előbbi asszony, de nem is kellett sok biztatás. Három fiatal asszony szintén négykézlábra ereszkedett, és egymás után a medve hasa alá bújtak. A medve meg-megsúrolta az asszonyok hátát, s közben párosodást utánzó mozdulatokat tett. Mind a részt vevő asszonyok, mind a többi fonóbeli asszony élvezte a játékot, egész testüket rázta a kacagás. Az egész jelenetből kiviláglik, hogy az adott közösség tudatában a medve termékenységi szimbólum.

Beresztelkén lovasok (huszárok) vezették a húshagyókedd délutáni menetet, utánuk nyolc-tíz szekér következett tele maszkurával. Elmaradhatatlan a menyasszony-vőlegény, a násznép, a cigányzenészek szekere és a palacsintasütő szakácsok szekere. A hígpalacsintát a nézőknek dobálták. A menethez tartoztak a falovasok, a kutyapecérek, a köszörűsök, a mészárosok stb. Egyik szekéren szalmaembert: meghótt embert vittek. A lovasok az esti bálba hívogattak, a falu ugyanolyan rikoitozással fogadta, kísérté a menetet, mint a fonóbeli lakodalmas játékokban. Beresztelkén szinte megszakítatlanul élt ez a szokásforma, és aktuális maszkos alakokkal, jelenetekkel kibővítve napjainkban is előadják.

Újítások. 1999-ben a fiatalok azt az újítást vezették be, hogy utcai felvonulásban jelenítették meg a sztrájkolók és a bányász rendfenntartók összeütközését. A jelenet eléggé vérszegényre sikeredett. Ugyancsak Beresztelkén 1995-ben a farsangi menet tagja volt a kék sisakos ENSZ-katona. Öltözete terepszínű katonaruha, kék sisak UN-felirattal, álarca saját készítésű műanyag katonaarc. Felszerelése szurony, sajka, rumosüveg, gránát és egy „hét robbanófejes atomtöltet”. A hátán hirdetőtábla: „Önkénteseket toborzunk Csecsenbe 100.000 \$.” 1995-ben egy utcai lány is kísérte a farsangi lakodalmas menetet. Az utcalánynak öltözött legény (civilben állatorvos) arcát, száját kifestette, fülébe fülbevalót, nyakára gyöngyöt tett, fején fehér sapka, lábán női félcipő. Rövid, combközépig érő női ruhában illegette-billegette magát, és partnert keresett.

Ugyanezen a felvonuláson az apáca és kísérője adományokat gyűjtött. Nyakában tábla: „Adományozzanak a bordélyház megnyitására.” Aki kíváncsi, annak megmutatja azt a képet is, melyen a megnyitandó bordélyház alkalmazottai (meztelen lányok) láthatók. A kísérő a hátán hordta az eligazító táblát: Csak \$-t, DM-t fogadunk el. 2000-ben mozgó életképben, szekéren mutatták be a prostituáltak jelenetét. Széles, gumikerekű szekéren kihúzott ócska sőberágy és egy nagy hordó. Ezen és ekörül zajlik a három éjszakai pillangó jelenete. A három, prostituáltak öltözött legény hol az ágyon fetrengett, hol állva, bájait mutogatva telefonált, partnereket keresett.

Öltözetük minimális, lábuk, combjuk ruhátlan, szoknyájuk arasznyi, mellük dagadó. A prostituáltak öltözete, mozgása, akciója, mobiltelefonos beszélgetése nagyban emlékeztetett arra, hogy a bukaresti televízió egyik éjszakai szexműsorának utánzatát, paródiáját látjuk. A televízió, a mass media hatását véljük felfedezni nemcsak a fenti, hanem több más, napjainkbeli jelenetben is. A farsangi palacsinta 2006-ban nem lehet más, mint amit a szekér hátulján hirdetnek: „EU-palacsinta.” Éppen ezért az ára is európai színvonalra emelkedett: „5 euro darab-

---

---

ja.” Beresztelkén hagyomány, hogy húshagyókedden, napjainkban is, minden háznál kürtőskalácsot sütnek, de ezen a mozgó színpadon nem akármilyen kürtőskalácsot, hanem „automatizáltat”. A műhely védjegye a traktor elejére szerelt feliraton olvasható: „Úton Európa Felé Automatizált Kürtőskalács SRL Bingo”. (Vagyis a Bingo Kft. automatizált kürtőskalácssütő műhelye van úton Európa felé.)

A falukerülés után a résztvevők hazatértek, ellátták az állatokat. Este újból összegyűltek a táncterembe, a farsangi bálra. Ebben az időben külön táncteremük volt a magyaroknak és külön a románoknak. A magyaroknak a református egyház szervezte a bálakat, az övé volt az épület. A húshagyókeddi kosaras bál farsangi jellege abban is megmutatkozott, hogy sajátosan a házasoké volt. Minden pár teli kosárral ment: kürtőskalácsot, bort, sült húst, kolbászt, tésztaféléket vittek. Éjfélkor kibontották a kosarakat és egymást kínálgatva elfogyasztották a púpos napi ennivalót, majd mulattak tovább másnap reggelig, délig.

Az 1940-es években a házasok színdarabot tanultak az alkalomra, tanítók rendezésében. Rendszerint népszínművek kerültek színpadra: A falu rossza, Piros bugyelláris stb. Így lett a púpos napi bál egyben szerepes, színdarabos bál is. Ahogyan a régi szalmabábu, 2006-os új nevén Gyuri, a farsangi menet főszereplőjévé vált, a szokásjáték is új mozzanattal bővült: a búcsúztatással. A cigányoktól körülvéve a fősiratóasszony így siratott: „Jaj, szegény Gyuri, Gyuri! Adtam neki hagymát túróval, hogy jól bírja a fúróval. Evett hagymát ecetesen, s állt a vonalzója egész éjjel egyenesen.”

Búcsúztatás. A 90-es évek elejétől bábut égetnek a felvonulás végén, de eddig nem volt búcsúztatás. Most, ahogy a menet visszakanyarodik a művelődési otthonhoz, nem veszik le Gyurit a szekérről, hanem előbb elbúcsúztatják. Torkos András ceremóniamester leveteti Gyurit a szekérről. Megszabadítják a hatalmas muroktól, és állva tartják, hogy hamarabb begyulladjon. Ráteszik a menyasszonyi szekér kukoricakóro részzeit is, hogy jobban égjen. Közben nagy a hangzavar, a siratóasszonyok összevissza, artikulálatlan hangon siratnak, mások kacagnak, hangosan beszélgetnek.

Ég a bábu, az eddigi „siratóasszonyok”, a férfiak hamar kifognak a siratásból. A beállt csendben az égő bábu másik oldalán álló álarcos, maszkurának öltözött asszonyoknak jön meg a hangjuk. Egy kis susmutolás után először egyenként, majd közösen is siratnak, miközben alig tudják visszafojtani kacagásukat: „Temetőig jaj nekem, visszafelé van nekem!” „Ne vigyék a kert mellé, megakad a karóba, s visszajő a nyakamba!” — Mi ezeket tudjuk, ezeket hallottuk. — S aki ezt mondja, abban nem nehéz felismernem, álarca ellenére sem a beresztelki farsangolók szinte egyedüli női főszereplőjét, a 40 év körüli Bakos Erzsébetet, a mai „fősiratóasszony” Bakos András édesanyját. Kicsi kutya nagytól tanul ugatni.

Két lelkész. A Görgényi Református Egyházmegyébe kebeleztet Beresztelki Református Egyházközség presbitériuma 2008-ban hirdetett pályázatot a megürese-

dett lelkészi állás betöltésére. A gyülekezet lélekszáma 618, a minősített egyházközség temploma felújítva, a lelkészi lakás jó állapotban (3 szoba, 2 konyha, 1 kamra, fürdőszoba, iroda), kert a lelkész használatában. A gyülekezetnek van két visszakapott ingatlana. A faluban van magyar nyelvű óvoda és I-IV. osztályos magyar nyelvű iskola. Távolság Szászrégentől 4 km. A Szép Eduárd—Szépné Magyar Ildikó lelkész házaspár 13 évig szolgált a Marosludas környéki Magyarbükösön, illetve Istvánházán. Három gimnazista korú gyermeket nevelnek, naponta viszik-hozzák őket Régenbe. A tiszteletes asszonynak nem jutott gyülekezet, diakóniai tevékenységet folytat mind a faluban, mind a városban. Anyagi okok miatt nincs magyar kórházlelkész, a lelkészasszony önkéntesen végzi ezt a munkát, betegek — felekezettől függetlenül — hálásan csüggnék vigasztaló szavain. A beresztelkiek kettős hasznot húznak, hiszen egy pap helyett kettőt kaptak, ottjártunkkor is a vecsernyén a nagytiszteletű asszony szolgált.

A templom ilyenkor, télen, nagyon hideg. Jó nagy kályha duruzsol, de ha érteni akarjuk az igemagyarázatot, el kell csavarni a gázcsapot. Máris kész a csapda: pár perc alatt vészesen kihűl a tágas templomtér. Ez a helyzet a művelődési otthon klubtermében is, Barabás László izgalmas beszámolóját meleg nélkül hallgatjuk, és megfázunk. Ezen az áldatlan állapoton gyülekezeti ház építésével kívánnak segíteni, mondja a tiszteletes úr, miközben a korszerűen és otthonosan berendezett hittantermet mutatja a parókián. Tíz-tizenöt személynél több nem fér ide. Viszont a gyülekezeti terem otthona lehet a sokféle hasznos közösségi tevékenységnek, bibliaórától kóruspróbáig, vetélkedőig, olvasótalálkozóig. A presbitériumon, a híveken múlik, hogy egy emberként pásztoraik mellé állva építsék közösségüket, fékezve az elvándorlási kedvet, megtartva hitet és otthont, házat és hazát. (*Népújtság, 2010. február 17.*)

(...)

11. KÉT VERS

Seprődi

Hatalmas Úr, meglátogatsz —
gyöngye vállam nem bírja azt.

Hatalmadat jól ismerem,
s porba hajtom le a fejem.

Egy tanító szegény, árván:
levél Isten rózsafáján.

Te zsoltáros néped dala
zsong a lelkemben mindenha.

Szent igédet szomjúhozva
vágom híves patakodra,

s találok hites szavakra
igédben, Mindenség Atyja.

Erős vihar, kis gyenge szél,
tenger, patak Hozzád beszél.

Az ég s a föld telve Veled,
áldom, Uram, a Te neved!

Dalom negyvenhárom honban
él templomos magyarokban.

Csontjaimat szétszóratták
a gonosz temetőgazdák.

Sírhelyemet Kolozsvárott
eladták a gaz kufárok.

Lelkem végre ide tér meg,
ha felhangzik a dicséret,

s dörögve szólít imára
Bodor Péter orgonája.

Szép falumba visszatérek,
hazahoz a hit s az ének.

Itt lesz lakásom Kibéden,
székely véreim szívében.

Hatalmas Úr, adj kegyelmet,
hogy virágozzék e nemzet.

Néped ki mindég megvéded,
tartsd meg, Úristen, Kibédet!

(Elhangzott 2004. augusztus 28-án, a kibédi Seprődi János-ünnepségen)

Szentiváni

Bekecs alatt Nyárád tere —
szülőföld kérges tenyere.

Igebokrok pókhálóin
teng-leng Bocskai szelleme.

Bekecs alatt szíved tája,
doromboló dombok nyája.

Száll az őszi kristálycsendben
Szentiváni szép nótája.

Zsellér vagy, te büszke székely?
Egedre milyen nap jó fel?

Mikor hoz rád szabadságot
a mennyei jóvátétel?!

Ezerédes álompárát
küld föléd a szőke Nyárád.

Ezüstpermet hull a bajra.
Mint izgató kenyérillat,

a Bekecsről friss fuvallat —
remény szitál az udvarra.

Bölöni Domokos korondi diákokkal Farkaslakán

Pomogáts Béla

Erdélyi regionalizmus 1918 előtt

Regionális törekvések

A romániai magyar irodalom az erdélyi magyarság nemzetiségi létével egyidős. Mondani szokás, hogy a „semiből” született, előzmények nélkül, egy hatalmas történelmi változás kényszerében s eredményeként. Pedig ennek az irodalomnak, a különálló erdélyi magyar művelődés igényének megvannak a maga nem jelentéktelen előzményei: kezdeményezések és kísérletek, melyeket nem hagyhat figyelmen kívül a kutatás. Nélkülük bizonyára nem léphetett volna fel azzal az elhatározó erővel és kialakult jelleggel, amelyet nyomban az állami hatalom változása után: „hőskorában” mutatott. A vajúdas gyötrelmei Erdélyben kisebbek, eredményei tartósabbak voltak, mint Szlovákiában vagy a Vajdaságban, ahol a magyar irodalom hosszú éveken keresztül a hősies vállalkozások és a csüggesztő kudarcok lázai között kereste lehetőségeit és feladatait. Erdélyben is voltak kudarcok, csődbe ment kísérletek, mégis természetesebb módon s gazdagabb eredménnyel ment végbe az irodalomalapítás küzdelmes folyamata. Nemcsak a régebbi és erősebb hagyományok miatt. Nemcsak azért, mert Apáczai Csere János, Tótfalusi Kis Miklós, Kőrösi Csoma Sándor, Bolyai Farkas, Bolyai János, Jósika Miklós és Kemény Zsigmond öröksége már eleve igényt támasztott és alapot teremtett. Hanem azért is, mert az irodalomszervező munkának már korábban érték a feltételei, ha töredékesen és szórványosan is. Kialakulóban volt az erdélyi magyar irodalom különleges tudata és kísérletek történetek intézményeinek megszervezésére. Az 1918-as uralomváltást követő kulturális vállalkozások már bizonyos, igaz, kezdetleges alapra rakhatták fel a nemzetiségi művelődés épületét.

Az a szervező munka, amely a század elején az erdélyi magyar irodalmi élet létrehozására törekedett, a magyar kultúra központosításával szemben érvényesült. A kiegyezés utáni magyar politika az ország gazdasági, politikai és kulturális egységesítésére törekedett, s ezért el akarta tüntetni Erdély egykori önállóságának és külön fejlődésének maradványait; noha a hagyományos erdélyi jogrend néhány sajátossága: az osztrák polgári törvénykönyv használata és a magyarországitól eltérő választói census továbbra is érvényben maradt. Az egységesítő politika mégis következetesen működött, és a kapitalista társadalmi átalakulás is az egységesítést segítette elő. A regionális sajátosságokat felszámoló központosítás nemcsak a nemzeti öntudatra ébredő nemzetiségeket sértette, minthogy ezek joggal látták

---
